

Pr. conf. dr. Leontin Popescu

ÎNVĂȚĂTURA DESPRE PROVIDENȚĂ LA SFÂNTUL VASILE CEL MARE

Sinodul I Ecumenic, convocat pentru a stabili învățătura Bisericii cu privire la persoana Mântuitorului Hristos, stabilește printr-un singur cuvânt, dar de o încărcătură teologică deosebită, și relația Sfintei Treimi cu lumea: „Cred într-unul Dumnezeu, Tatăl Atotțiitorul,“ sau „Pantocrator“, așa cum a intrat în Erminia bizantină. Sfinții Părinți au desemnat prin cuvântul „Atotțiitorul“ grija lui Dumnezeu pentru tot ceea ce a creat El din iubire: lumea și omul.

Tema providenței nu era una necunoscută perioadei antice. Filosofia presocratică, prin Heraclit, Anaxagora și Diogene din Apollonia, învață că totul în univers și societate se supune unei ordini necesare, desemnate de Heraclit cu numele *logos*. Socrate este cel care definește conceptul filosofic de „providență“ ca reprezentând ceea ce este util și necesar regnului animal, cât și omului, punând în evidență faptul că regnul vegetal și cel animal se supun în mod necesar omului. Platon folosește deja acest concept ca un termen tehnic filosofic, pentru a indica ordinea structurală a cosmosului. Stoa, școală filosofică fondată în Atena de Zenon din Citium, aprofundează aceste prime definiții ale providenței și ajunge la convingerea că există o puternică providență divină care are grijă de univers în modul în care un tată de familie are grijă de familia sa, ca unitate, dar și de fiecare membru în parte.

Reflecția filosofiei antice grecești asupra providenței cade totuși în panteism, neputând depăși problema destinului, omul devenind sclavul acestuia din cauza unei necesități, fie ea și superioare.

Sfântul Vasile cel Mare cunoaște aceste teorii ale filosofiei antice grecești și dezbate acest concept chiar de la începutul experienței sale culturale și

religioase. Prima sa epistolă¹ scrisă către Eustațiu² Filosoful pe la anul 356, la vârsta de 27 de ani, nu încă botezat, vine să mărturisească încrederea sa în puterea divină în guvernarea lumii. Epistola de care vorbim are o semnificație particulară, deoarece pune în confruntare concepția filosofică stoică cu cea creștină pe care Sfântul Vasile o trăiește. La începutul acestei prime epistole, Sfântul Vasile zice: „Și, într-adevăr, m-am întrebat eu însumi dacă nu cumva e adevărat ceea ce spun toți, că există o oarecare formă de necesitate (αναγκη τισ) și destin (ειμαρμενη) care conduce (αγοουσα) treburile noastre mai mari sau mai mici și că noi, oamenii, nu suntem stăpâni pe nimic; sau dacă nu așa, că o oarecare formă de noroc (τυχη) mișcă totdeauna viața umană”³. Și continuă să scrie spunând că el, Eustațiu, va înțelege și-i va ierta asemenea gânduri, odată ce va cunoaște și cauza și anume renunțarea de a-l întâlni după o insistentă urmărire, reflectând: „Toate acestea nu sunt oare opera destinului (ειμαρμενη) , cum ai zice tu? Oare nu este opera necesității (αναγκη τισ)?”⁴.

Alegerea termenilor de către Sfântul Vasile cel Mare nu este casuală. În prima frază citată mai sus, Sfântul Vasile redă concepția stoică și cea populară cu privire la „Τυχη (Tihe)“ „fatalitate“ – , cea stoică fundamentată pe necesitatea unei ordini, iar cea populară pe cauzalitatea evenimentelor istorice. Sfântul Vasile vede aceste două perspective ca echivalente, pentru că amândouă ascund întrebarea: „De ce?”⁵, precum lipsa unei explicații plauzibile⁴. Din această cauză, el refuză tot ceea ce implică un discurs cu privire la destin sau cauzalitate. De asemenea, refuză, pe de o parte, orbirea stoică cu privire la destin, dar și arbitrajul cauzalității, încheindu-și scrisoarea cu mărturisirea providenței Dumnezeuului creștin, chiar dacă termenii

1. Sfântul Vasile cel Mare, *Epistole. Epistola I. Către Eustațiu Filosoful*, în Migne, PG, vol. 32, col. 68-71.

2. Filosof păgân, admirat de Sfântul Vasile cel Mare și care este identificat de unii cu Eustațiu de Sebasta, episcopul renumit al Bisericii Armeniei. În acest sens, a se vedea: J. Gribomont, *Eustahe le Philosophe et les voyages du jeune Basile de Cesaree*, în «Revue d' Histoire Ecclesiastique», nr. 54 (1959) p. 120-121; Idem, la voce: *San Basilio*, în *Dizionario degli Istituti di Perfezione*, diretto da G. Pelliccia e da G. Rocca, Roma, 1974, M. Forlin Patrucco, *Vocazione ascetica e paideia greca*, în «Rivista di storia e Letteratura religiosa», nr. 15 (1979), p. 54.

3. Traducere proprie, după sursa citată la nota 1.

4. Basilio Petra, *Providenza e vita morale nel pensiero di Basilio il grande*, Roma, 1983, p. 25.

5. Sfântul Vasile cel Mare, *Quod Deus non est auctor malorum*, în Migne, PG. vol.

nu sunt diferiți de cei ai filosofiei stoice. Concluzia Sfântului Vasile cel Mare este aceea că omul este supus unei puteri care-l depășește și care nu poate fi definită ca ceva impersonal și capricios fără rațiune, ci este tocmai Dumnezeu personal al credinței creștine, Care totdeauna are grijă de lume și de oameni, potrivit unor principii coerente și mântuitoare. În mod contrar stoicismului, Sfântul Vasile dă o mare importanță aspectelor istorice și umane din această grijă divină față de om și lume, afirmând primatul omului în univers: omul nu este stăpânit și drept decât de la Dumnezeu.

Imaginea lui Dumnezeu și activitatea Sa providențială sunt așa de legate la Sfântul Vasile cel Mare, încât a nega providența înseamnă negarea lui Dumnezeu. Pentru Sfântul Vasile nu este nicio diferență între a nega existența și providența lui Dumnezeu și a susține că El este cauza răului⁵. Pentru el, ateismul echivalează cu imposibilitatea de a vedea lumea ca totalitate organizată în mod rațional: „Dacă tu spui că toate bunurile tale vin din întâmplare, ești ateu pentru că tu nu cunoști Creatorul“, îi spune Sfântul Vasile bogatului, într-o omilie plină de elemente critice⁶. Cuvântul „întâmplare“ anulează, de fapt, substanța morală a cosmosului, aruncându-l în iraționalitate.

A nega providența divină este pentru Sfântul Vasile un păcat împotriva lui Dumnezeu⁷. Această afirmație hotărâtă a Sfântului Vasile se regăsește în Omilia sa la primul Psalm al lui David, într-un context foarte clar: „*Pentru că necredința, este știut, ca fiind păcat împotriva lui Dumnezeu, se poate întâmpla ca prin necredință noi să dobândim o îndoială cu privire la existența lui Dumnezeu. Și acest lucru înseamnă a nu «umbla în sfatul necredincioșilor» (Ps. 1, 1), care să zică inimii tale: este un Dumnezeu Care orânduiește lucrurile pentru fiecare? Adică este o judecată pentru fiecare, potrivit faptelor sale? ... Nu se mișcă, poate, lumea în mod spontan (αυτοματοσ) și nu, oare, combinațiile iraționale (αλογοι) rânduiesc în chip neregulat viața fiecăruia ?*“⁸.

31, col. 330-354, aici col. 332.

6. Idem, *Homilia in illud Destruam horrea mea*, 7, în Migne, PG. 31, col. 238- 261, aici col. 276; cf. Idem, *Homilia in martyrem Iulitam*, 5, în Migne, PG. vol. 31, col. 248-249.

7. Idem, *Homilia in Psalmum I, 1*, în Migne, PG., vol. 29, col. 211-228.

8. *Ibidem*, col. 219.

9. Sfântul Vasile cel Mare, *Omilia VII, 3 la Hexaimeron*, în Migne, PG., vol. 29, 147-164, aici col. 152.

Hexameronul și definierea basiliană a Providenței

Sfântul Vasile cel Mare, ca de altfel toți ceilalți Sfinții Părinți, nu dă o definiție explicită a providenței, ci această definiție poate fi extrasă din multitudinea termenilor folosiți de Sfântul Părinte pentru a exprima acțiunea divină cu privire la om și la lume. Bogăția gândirii basiliene cu privire la providență se manifestă în aspecte numeroase, ce cuprind atât omul, animalele, dar și lumea. Providența poate fi identificată cu „*înțeleapta și buna ordine a voinței divine*“ (τηριαν διαταξιν), care conduce pe fiecare la împlinirea scopului pentru care a fost creat și care ține cont până și de cele mai mici lucruri (δια τον μικροτατον διεκουσαν)⁹. Providența este identificată de Sfântul Vasile cu porunca lui Dumnezeu, care are aici valoarea cuvântului divin creator (προσταγμα): „*Să fie*“. Această poruncă - cuvânt creator se manifestă unitar față de toată creația, dar și în mod specializat, potrivit fiecărei făpturi. Față de animale ea se manifestă prin „*legea firii*“ (νομος της φυσικης), în timp ce față de oameni, ființe raționale, aceeași providență divină se manifestă prin principiile morale, prin porunci morale în mod conștient primite, în timp ce față de creaturile private de rațiune printr-o lege irezistibilă¹⁰. A crea și a conserva sunt la Sfântul Vasile o realitate divină, ca și împlinire sau o actualizare perenă a Cuvântului creator în univers¹¹.

În Cuvântul creator – προσταγμα – de fapt, toate, chiar și lucrurile cele mai mici, sunt cuprinse spre a exista: natura se arată în toată înțelepciunea, frumusețea și perfecțiunea ei, încât Sfântul Vasile se poate întreba: cum se poate conserva o asemenea lume minunată și perfectă?

Tot el ne dă și răspunsul, recurgând la două imagini foarte expresive: titirezul și sfera.

„*«Să răsară pământul semințe»* (cf. Ieșire, I, 11). *Această mică poruncă* (προσταγμα) *s-a prefăcut îndată într-o puternică lege a naturii și într-o rațiune măiastră* (λογος εντεγνος). *Porunca aceasta a săvârșit miile și miile de însușiri* (ιδιοτετασ) *ale plantelor și ale arborilor, mai iute decât un gând de-al nostru. Pământul are în el și acum această poruncă și-I silește, în fiecare anotimp al anului, să dea la iveală puterea pe care o are pentru*

10. Tomáš Špidlík, *La softologie de Saint Basile*, Roma, 1961, p. 18.

11. *Ibidem*, p. 23.

12. Sfântul Vasile cel Mare, *Omilia la Hexameron, Omilia a V-a, X*, în «Părinți și scriitori bisericești» (PSB), vol. 17, trad., intr., note și indice de Dumitru Fecioru, Ed. IBMBOR, București, 1986, p. 130.

răsărirea plantelor, semințelor și arborilor. După cum titirezul, după ce a fost fixat în vârf, se învârtește în continuare de la cea dintâi lovitură ce i se dă, tot așa și succesiunea naturii (τοσ φυσεοσ ακολουτια), luând început de la cea dintâi poruncă, se continuă în tot timpul care urmează, până ce se va ajunge la sfârșitul obștesc al universului¹².

Imaginea sferei este prezentată însă în Omilia a IX-a: „Gândește-te la cuvintele lui Dumnezeu, care străbat creația! Au început de atunci, de la facerea lumii, și lucrează (ενεργει) și acum și merg mai departe, până la sfârșitul (διεξον εισ τελοσ) lumii. După cum sfera, dacă se împinge și este pe un loc înclinat, merge la vale datorită formei (Κατασκευε) sale și a însușirii locului și nu se oprește înainte de a ajunge pe un loc șes, tot așa și existențele, mișcate de o singură poruncă, străbat în chip egal creația, supusă nașterii și pieirii, și păstrează până la sfârșit continuarea spețelor, prin asemănarea celor ce alcătuiesc speța. Din cal se naște un cal, din leu un leu, din vultur un vultur și fiecare din viețuitoare își păstrează speța, prin continue nașteri, până la sfârșitul lumii. Timpul nu strică, nici nu pierde însușirile (διαδοκαισ) viețuitoarelor, ci, ca și cum acum ar fi fost făcute, merg veșnic proaspete împreună cu timpul¹³.

Sensul propriu al imaginilor folosite de Sfântul Vasile cel Mare este acela de a da o distincție între Cuvântul creator și autonomia naturii. *Prostagma* pune în mișcare *physis* - firea, spunându-i ce să facă, învățându-o pentru ca apoi să se miște și să se conserve singură cu timpul. În Omilia a V-a, Sfântul Vasile, comentând venirea la viață a lumii vegetale, observă că *Prostagma* devine o Școală (διδασκαλιον) pentru natură, pentru devenirea sa succesivă: „Dumnezeu n-a poruncit ca pământul să facă îndată și sămânță și rod, ci ca pământul să răsară, să înverzească și să ajungă la desăvârșire în semințe, pentru ca acea primă poruncă să-i fie naturii o școală pentru continuarea mai departe a poruncii¹⁴.

„Școala“ de care vorbește Sfântul Vasile cel Mare nu este alta decât providența. În consecință, *physis* în acest fel prezentată nu este străină providenței divine: aceasta, în perfecțiunea și raționalitatea sa, probează

13. *Ibidem*, Omilia a IX-a, II, p. 171.

14. *Ibidem*, Omilia a V-a, V, p. 123.

15. *Ibidem*, Omilia a V-a, VIII, p. 128.

16. *Ibidem*, Omilia a IX-a, V, p. 176.

17. *Ibidem*, Omilia a VII-a, V, p. 153.

providența divină. Și este foarte frecvent afirmată în Hexaimeron această temă a înțelepciunii divine, care se descoperă neîncetat în creație, pe care Sfântul Vasile o leagă la o concluzie inevitabilă: „*Nimic fără pricină, nimic la întâmplare; toate făcute cu înțelepciune negrăită. Care cuvânt ar putea să o explice? Ar putea, oare, mintea omenească să le cerceteze cu de-amănuntul pe toate, încât să le vadă însușirile, să deosebească bine diferențele dintre ele și să înfățișeze fără vreo lipsă cauzele ascunse ale lor?*”¹⁵. O astfel de concluzie e, dintr-un anumit punct de vedere, extrasă din constatarea că fiecare element al vieții și al structurii fizice a unei ființe are un scop precis, așa cum are fiecare specie. Pe de altă parte, însă concluzia Sfântului Vasile este extrasă din capacitatea de mișcare prevăzută de Dumnezeu pentru diferite specii de animale. Și pentru aceasta, Sfântul Vasile poate comenta simplu: „*Deci nimic din cele ce există nu este în afara proniei lui Dumnezeu și nici lipsit de grija ce i se cuvine.*

Dacă te uiți chiar la mădulele animalelor; vei vedea că Ziditorul nici n-a adăugat ceva de prisos, nici n-a luat ceva din cele ce erau de neapărată trebuință. Animalelor mâncătoare de carne le-a dat dinți ascuțiți, că de niște dinți ca aceia au nevoie pentru felul hranei lor; iar celor care sunt pe jumătate înarmate cu dinți, le-a dat diferite depozite pentru hrană. Pentru că hrana pe care au luat-o întâi n-a fost fărâmițată îndeajuns, li s-a dat să o aducă iarăși înapoi, pentru ca rumegând-o s-o facă proprie pentru hrană. Stomacul întâi, stomacul al doilea, stomacul al treilea și stomacul al patrulea nu sunt de prisos animalelor care le au, ci fiecare din ele împlinește o funcție de neapărată trebuință. Lung îi este gâtul cămilei; este lung ca să-i fie deopotrivă cu picioarele și să poată ajunge iarba cu care se hrănește. Scurt și vârat între umeri este gâtul ursului, al leului, al tigrlui și al tuturor animalelor de acest fel, că nu se hrănesc cu iarbă, nici n-au nevoie să se plece la pământ, că se hrănesc cu carne și se îndestulează din vânatul animalelor”¹⁶. Totuși, un astfel de echilibru al speciilor și între ele nu este chiar atât de surprinzător pentru Sfântul Vasile, cât mai ales ceea ce deja Dumnezeu a prevăzut pentru fiecare specie, de exemplu, ariciul de mare. În fapt, ariciul de mare atunci când simte că se apropie o furtună, se ascunde sub o piatră, prinzându-se ca de o ancoră, pentru a rezista violenței

18. *Ibidem*, Omilia a VII-a, IV, p. 152.

19. *Ibidem*, Omilia a VII-a, V, p. 153.

valurilor și devine pentru navigatori un semn că se apropie furtuna. Sfântul Vasile reia o astfel de explicație din știința timpului său și spune cu deosebită căldură: „*Niciun astrolog, niciun haldeu, care cunoaște turburările văzduhului după răsăritul stelelor; n-a învățat acestea pe ariciul de mare, ci Domnul mării și al vânturilor a pus în mica vietate urma vădită a mării Lui înțelepciuni. La Dumnezeu nimic nu-i neprevăzut, nimic nu-i neglijat. Pe toate le privește cu ochiul cel neadormit. Este de față lângă toți și lângă toate, dând mîntuire fiecăruia. Dacă Dumnezeu n-a lăsat pe ariciul de mare în afara privirii Sale, nu va supraveghea oare pe cele ale tale*“¹⁷.

Grija divină pentru creaturile sale, în cazul lumii subumane, are ca expresie de existență legea naturală, lege immanentă de comportament pentru toate animalele. Animalele nu sunt înzestrate cu rațiune, dar au puternic întemeiată în ele legea naturii, care le arată ceea ce trebuie să facă. O astfel de lege naturală este, potrivit Sfântului Vasile, *Legea lui Dumnezeu*, pusă în firea tuturor: „*Sunt însă și unii pești călători, trimiși ca de un senat obștesc peste hotare, care la un semnal pleacă cu toții. Când le vine vremea rânduită de naștere, pleacă, deșteptați de o lege obștească a naturii, unii dintr-un golf, alții din altele și se zoresc spre marea dinspre miazănoapte. Și pe acești pești îi poți vedea în timpul urcării, uniți ca un puhoi, curgând prin Propontida, spre Pontul Euxin. Cine îi pornește? Ce poruncă împărătească? Care ordonanță afișată în piață arată timpul de plecare? Cine îi conduce în locul cel străin? Vezi cum legea lui Dumnezeu împlinește totul și ocârmuiește chiar cele mai mici lucruri*“¹⁸.

De foarte multe ori în Hexaimenron, Sfântul Vasile subliniază că această lege nu este o lege ce vine dintr-o anumită cultură dobândită. „A ști“ pentru animale nu este fructul niciunei științe, doar Dumnezeu poate fi luat drept izvor al acestei „înțelepciuni“ înscrise în creație¹⁹. O astfel de lege este sinonimă cu grija lui Dumnezeu pentru creație.

Ceea ce Sfântul Vasile scoate însă magistral în evidență este faptul că sensul întregului cosmos este omul. El a fost creat pentru a fi, înainte de toate, „ca o școală și ca un loc de învățătură“²⁰ și numai în mod secundar ca loc pentru lucrurile coruptibile. Sufletele umane sunt substanța cea mai

20. *Ibidem*, Omilia I, V, p. 76.

21. *Ibidem*, Omilia a VII-a, V, p. 153

22. *Ibidem*, Omilia a IX-a, III, p. 174.

23. *Ibidem*.

prețioasă a universului, pentru că sunt partea cea mai prețioasă a omului, care este cea mai aleasă între toate creaturile. Această înțelepciune pusă de Dumnezeu în toată creația și în om ar trebui să-l deschidă pe om spre cunoașterea lui Dumnezeu, spre providența divină din învățăturile pe care i le pune la îndemână, grijă pe care Dumnezeu a pus-o pentru fiecare faptură și observând această lege, omul să ia aminte la mântuirea sa. Și acest lucru îl arată Sfântul Vasile în Omilia a VII-a la Hexaimeron, unde pune în contradicție omul cu peștele: *„Am văzut lucrul acesta și am admirat înțelepciunea lui Dumnezeu cea întru toate. Dacă cele necuvântătoare născocesc și-și găsesc mijloace pentru mântuirea lor, dacă peștele știe ce trebuie să aleagă și de ce trebuie să se ferească, ce vom spune noi, cei înzestrați cu rațiune, cei instruiți de lege, cei îndemnați de făgăduințe și înțelepțiți de Duhul, când rânduim viața noastră mai fără de minte decât peștii? Ei știi să se îngrijească pentru viitor, iar noi, pentru că nu nădăjduim în viitor, ne cheltuim dobitocește viața în plăceri. Peștii străbat atâtea și atâtea noianuri de ape, ca să găsească un oarecare folos, dar tu ce poți spune, tu, care trăiești în trândăvie ? Că trândăvia este început al facerii de rău. Nimeni să nu dea vina pe neștiință! Este sădită în noi o lege naturală, care ne arată să ne apropiem de bine și să ne depărtăm de cele ce ne vatămă”²¹*. Această lege sădită și în oameni este aceeași lege pe care a pus-o Dumnezeu și în animale. Pentru aceasta, nimeni dintre oameni nu poate să se justifice că nu a știut de această lege, pentru că nu a învățat-o la școală: *„Așadar, nu ne putem apăra îndestulător că n-am fost învățați din cărți cele ce ne sunt spre folos, când legea cea nescrisă a naturii ne învață să alegem cele ce ne folosesc”²²*. Cui obiectează cu neștiința, Sfântul Vasile îi răspunde că din această lege a naturii pusă de Dumnezeu în noi, ne vine și regula de aur a moralei, fie ea și necreștină: *„Știi ce bine să faci aproapelui ? Acela pe care vrei să ți-l faci altul ție ! Știi ce este răul ? Ceea ce nu vrei să suferi de la altul! Nici arta care se ocupă cu strângerea plantelor pentru studii, nici știința despre plante n-au învățat pe cele necuvântătoare la ce folosesc plantele. Și totuși, fiecare viețuitoare are în chip firesc priceperea de a-și procura ce este spre folosul și mântuirea ei; are în ea ceva tainic care îi spune ce se potrivește cu firea ei”²³*.

24. *Ibidem*, Omilia a IX, IV, în Migne, vol. 29, col. 187-208, aici col. 195; vezi și în PSB, vol. 17, p. 174

Sf. Vasile atrage atenția că în firea noastră sunt chiar anumite virtuți pe care le avem nu din educația noastră, *ci potrivit firii* (αι αρεαται κατα φησις)²⁴ și există în om prin fire (των κατα φυσικ ενεργειων)²⁵. Și acest lucru se vede – spune Sfântul Vasile – din faptul că niciun discurs sau lecție omenească nu ne învață să urâm suferința, dar în mod spontan, atunci când suntem în situația de a o vedea sau o simți, avem repulsie de tot ceea ce o produce, tot așa și sufletul are o predispoziție neînvățată (αδιδακτος)²⁶ de a fugi de tot ce este rău (εκκλισις του κακου)²⁷, pentru că orice rău este boală pentru suflet, în timp ce virtutea ocupă rolul sănătății sufletești: *„Pentru că sufletul, în chip firesc și fără să fie învățat, dorește ce îi este propriu, de aceea toți laudă castitatea, aprobă dreptatea, admiră curajul și râvnesc priceperea. Aceste virtuți sunt mai proprii sufletului, decât trupului sănătatea”*²⁸.

Legea naturală pusă de Dumnezeu în toată firea unește lumea trupească cu cea sufletească sau lumea animală cu cea a omului, încât se poate trece la o definire a unui comportament natural, firesc. Nu doar trupul uman descoperă prezența unei astfel de legi a naturii la un nivel de spontaneitate, instinctiv, ci și sufletul deține anumite tendințe naturale, care sunt normă pentru funcționarea lui corectă sau sănătoasă. Virtuțile cardinale nu sunt altceva decât sufletul în buna sa funcționalitate, în plinătatea structurii sale. Răul este ca și păcatul, nenatural, necoerent cu buna funcționalitate a sufletului. Așa după cum păcatul produce boala sufletului, tot așa și virtuțile aduc sufletului corecția lui viețuire. Omul trebuie să fie conștient de toată această lege, adică de a săvârși în mod conștient ceea ce un animal săvârșește în mod spontan și cu atenție tot ceea ce un animal săvârșește, fără a reflecta cu nimic. Tot ceea ce Dumnezeu a pus în lumea animală devine la om un dat, dar și dreaptă socoteală: *„Peștele nu se împotrivesc legii lui Dumnezeu, iar noi, oamenii, nu suferim învățăturile cele mântuitoare! Nu disprețui pe pești, pentru că sunt fără de glas și cu totul lipsiți de rațiune, ci teme-te să*

---

25. *Ibidem.*

26. *Ibidem.*

27. *Ibidem.*

28. *Ibidem.*

29. *Ibidem, Omilia a VII-a, IV, p. 152.*

*nu fii mai fără de rațiune decât peștii, împotrivindu-te rânduielii Ziditorului. Ascultă pe pești, că slobod aproape glas prin ceea ce fac, spunându-ne că pentru continuarea neamului nostru suntem trimiși în această călătorie într-o îndepărtată țară străină. Peștii nu sunt înzestrați cu rațiune, dar au puternic întemeiată în ei legea naturii, care le arată ceea ce trebuie să facă*²⁹. Din acest pasaj se vede clar convingerea Sfântului Vasile că legea naturală este activă atât în om, cât și la animal, dar în timp ce la animal operează fără meditații raționale, la om este supusă rațiunii, și de aici se pot deduce foarte bine rezistența și opoziția umană la legea naturală, deci se poate deschide poarta pentru liberul-arbitru.

Rezumând toată această expunere, putem să afirmăm că pentru Sfântul Vasile cel Mare, mișcarea potrivit firii (κατα φυσικόν), înțelepciunea internă care vine din înțelepciunea creatoare și care în cadrul naturii este Legea naturală de supraviețuire pentru fiecare specie și care se manifestă unitar în funcție de scopul pentru care a fost creat fiecare lucru, atinge și omul. Termenul κατα φυσικόν, în mod particular este folosit pentru a desemna dispoziții înăscute ale creaturii pentru buna funcționare, fie când vorbim de lumea animală, cât și de cea umană. Asemenea dispoziții ale firii au în mod unitar forma unei necesități, fie la animale pentru conservare și supraviețuirea speciilor, fie în necesitatea naturală din lumea animală, la care se adaugă necesitatea rațională și morală la oameni. Fie la una sau la alta dintre cele două dimensiuni este aplicabil termenul de „providență”, dar la una – cealaltă lume decât omul – este providența de guvernare, conservare și conducere a naturii, în schimb, când vorbim de om, este providența care are ca obiect principal omul liber.